

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องสตรีที่ตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรในประเด็นเรื่องวิถีตามเพศ (gender) และเพศวิถี (sexuality) เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องราวของผู้หญิงกลุ่มหนึ่ง ที่เกิดการตั้งครรภ์ขึ้น และการตั้งครรภ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงสภาพจากเด็กหญิงคนหนึ่งให้กลายเป็นแม่ แต่การก้าวเข้าสู่การเป็นแม่ของเด็กหญิงกลุ่มคนดังกล่าว ถูกมองจากสังคมว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนวัยอันสมควร ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอเรื่องราวของกลุ่มผู้หญิงกลุ่มดังกล่าว เพื่อเป็นการพยายามสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการประกอบ สร้างความเป็นตัวตนของผู้หญิงคนหนึ่ง ที่ตกอยู่ภายใต้ระบบปิตาธิปไตยในสังคมกระแสหลัก ในการศึกษาครั้งนี้ ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวของกลุ่มคนดังกล่าว โดยเคารพถึงประสบการณ์ที่แตกต่างของในแต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้เองผู้ศึกษาจึงเลือกที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เนื่องจากระเบียบวิธีวิจัยดังกล่าว เป็นการเปิดโอกาสให้เสียงของผู้หญิงกลุ่มหนึ่งได้เล่าเรื่องราว และถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับเพศวิถีและวิถีตามเพศ ประสบการณ์เรื่องเพศ ความคิดเห็นต่อเรื่องร่างกาย การมีตัวตน และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะช่วยทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจประสบการณ์ที่ถ่ายทอดมาจากมุมมองของผู้หญิง และยังเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการทำความเข้าใจในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นนามธรรม และไม่อาจวัดผลหรือประเมินคุณค่าผ่านการตอบแบบสอบถาม

การเก็บข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูล

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่อยู่ภายใต้กระแสแนวความคิดแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งมีสาระสำคัญว่าสังคมมนุษย์นั้นมีลักษณะเคลื่อนไหวตลอดเวลา (dynamic) และปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น จะมีสภาพที่แตกต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม และแต่ละกาลเวลา ดังนั้นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม จึงไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นเกิดเพราะตัวมนุษย์ (สมาชิกของสังคม) มีการรับรู้ให้ความหมาย และแสดงพฤติกรรม ตามที่ถือว่าเหมาะสมกับบริบท (context) ที่ตนอาศัยอยู่ ณ เวลานั้น ๆ ออกมา เพราะเหตุนี้จึงถือว่าข้อเท็จจริงทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะอิทธิพลของสังคม (socially

constructed) การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นกระบวนการค้นหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ เป็นการสืบค้นโดยมองภาพรวมอย่างรอบด้าน ทุกแง่ทุกมุม ด้วยตัวของผู้ศึกษาเอง

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาทางมานุษยวิทยา (Ethnographic study) โดยให้ความสำคัญกับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative method) ผ่านการเก็บข้อมูลในลักษณะเรื่องเล่า การศึกษาครั้งนี้จะใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (case study) ผ่านเรื่องเล่า (narrative) และบทสนทนา (dialogues) ในการนำเสนอตัวตน (self-representation) ของผู้หญิง และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตีความ (Interpretive method) ในการวิเคราะห์และตีความ พฤติกรรมทางสังคม

การใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเรื่องเล่า นั้น เป็นการให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ของผู้หญิง การเล่าเป็นกระบวนการผลิตซ้ำตัวตนของเราในปริบทพลศาสตร์ และเป็นการสะท้อนประสบการณ์ที่ถ่ายทอดมาจากมุมมองของผู้หญิงในฐานะเจ้าของประสบการณ์

วิธีการเก็บข้อมูลแบบเรื่องเล่า ผู้ศึกษาเลือกที่ใช้การสนทนาโดยมีแนวคำถามเป็นแกนนำ (General Interview Guide Approach) การสนทนาในลักษณะนี้มักมีแนวทางไว้ว่าต้องสนทนาในหัวข้อใดบ้าง ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถควบคุมสถานการณ์และทิศทางในการสนทนาได้บ้างพอสมควร และในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงสตรีนิยมที่เน้นการร่วมแบ่งปันประสบการณ์ (intersubjectivity) เพื่อเป็นการตระหนักรู้ ถึงการมีส่วนร่วมในการผลิตความรู้ และประสบการณ์ ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล โดยผู้ศึกษาจะเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูล ได้ซักถามกลับได้ตลอดเวลา และในบางครั้งอาจจะมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์ที่ไม่ใช่ในฐานะผู้ศึกษา ไม่ใช่ในฐานะผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ แต่เป็นฐานะของผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ และใช้ชีวิตอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องเพศวิถีและวิถีทางเพศที่ประกอบขึ้นภายใต้สังคมแบบปิตาธิปไตยเหมือนกัน แต่อาจจะมีข้อแตกต่างกันทางบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลมีความแตกต่างเหล่านี้ในงานวิจัย ผู้ศึกษาจะนำเสนอประเด็นความแตกต่างดังกล่าวนี้ในวิจัยโดยผู้ศึกษาเลือกที่จะการสะท้อนกลับ (reflexivity) เพราะการศึกษาเชิงสตรีนิยมจะปฏิเสธความเชื่อเรื่องของความเป็นกลาง (objectivity) แต่จะเน้นการให้คุณค่าของ subjectivity ที่มีอารมณ์ ความรู้สึกทั้งหมดนี้เกิดจากความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ งานศึกษาของสตรีศึกษาจึงเน้นการสะท้อนกลับของผู้วิจัยมากกว่าที่จะยืนยันถึงความสมบูรณ์แบบของข้อมูลตามกระแสหลัก

ทั้งนี้เพราะเนื่องจากผู้ศึกษาเป็นเพียงแค่มนุษย์คนหนึ่งที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมที่หล่อหลอมให้มีความเชื่อ การตอบสนอง และคิดล่วงหน้า ดังนั้นความเป็นปัจเจกของบุคคลของ

ผู้ศึกษา ย่อมมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการสำรวจ จัดประเภท วิเคราะห์และสรุป ทั้งหมดนี้ ทำให้นักสตรีนิยมต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ของผู้ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลว่าเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน

การเข้าถึงข้อมูล

ผู้ศึกษาปฏิบัติงานในหน่วยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ โดยเฉพาะด้านการวางแผนครอบครัว ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ (Social worker) ขอบเขตของการทำงาน คือ การให้คำปรึกษา (counseling) และให้ความรู้ (educator) ในประเด็นเรื่องอนามัยการเจริญพันธุ์ และงานวางแผนครอบครัวแก่ผู้มารับบริการ ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ผู้ศึกษาจะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย แต่ทั้งนี้ก็มีสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องพึงระวังก็คือ เรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relation) ที่เกิดขึ้นจากสถานะภาพในฐานะของผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องหากกลยุทธ์มาปรับแก้ข้อพึงระวังดังกล่าว ดังนั้นในการเก็บข้อมูล จะขึ้นอยู่กับความสนใจผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเกิดอคติระหว่าง หน่วยงาน : ผู้ศึกษา : ผู้ให้ข้อมูล

เพราะทั้งนี้ ผู้ศึกษายังคงมีความเชื่อมั่นว่าพื้นที่หน่วยวางแผนครอบครัวยังเป็นพื้นที่หนึ่งที่จะช่วย empowerment ผู้หญิงในประเด็นเรื่องเพศ ถึงแม้ว่าภาพการทำงานของหน่วยวางแผนครอบครัวจะอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจรัฐในการควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง แต่พื้นที่ดังกล่าว ยังเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ผู้หญิงสามารถได้รับข้อมูลเรื่องเพศ ที่มีผลต่อสุขภาพทางด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ของผู้หญิง อีกทั้งหน่วยวางแผนครอบครัวยังเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเรียนรู้เรื่องเพศ และสามารถพูดเรื่องเพศของตนเองบนพื้นที่สาธารณะได้ในระดับหนึ่งที่สามารถพูดได้เพียงระดับหนึ่งก็เนื่องจาก พื้นที่ดังกล่าวมีการเปิดเผยตัวตนของผู้หญิง ทั้งรูปลักษณ์ ชื่อ และสถานะทางสังคม ซึ่งแตกต่างจากการตอบปัญหาสุขภาพทางเพศทางโทรศัพท์

กลุ่มเป้าหมาย (Target group)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกเก็บข้อมูลเฉพาะผู้หญิงวัยรุ่นที่อายุต่ำกว่า หรือมีอายุเท่ากับ 17 ปี ที่มีประสบการณ์การคลอดบุตรและเลี้ยงดูบุตร จำนวน 2 ราย

วิธีการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้จะแบ่งวิธีการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ช่วง

1. เริ่มต้นจากการแนะนำ และอธิบายถึงจุดประสงค์ของการทำการศึกษาในครั้งนี้ พร้อมทั้งบอกถึงจริยธรรม (ethics) ของการวิจัย โดยบอกกับผู้ให้ข้อมูลว่าจะเก็บข้อมูลดังกล่าวเป็นความลับ และไม่ใช้ชื่อจริง หรือข้อความที่สามารถพาดพิงถึงผู้ให้ข้อมูลและสามารถยุติการศึกษาได้เมื่อต้องการ หากผู้ให้ข้อมูลปฏิเสธที่จะเข้าร่วมการศึกษานี้ จะไม่มีผลต่อการให้บริการของผู้ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการลด power relation
2. หากผู้ให้ข้อมูลสมัครใจที่จะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ผู้ศึกษาจะทำการอธิบายขอบเขตคำถาม และเป็นคำถามต่าง ๆ ให้ผู้ให้ข้อมูลได้เข้าใจขอบเขตการศึกษาอย่างคร่าว ๆ และหลังจากนั้น ก็จะเริ่มต้นทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยใช้การสนทนา โดยมีแนวคำถามเป็นแกนนำ (general interview guide approach) ข้อมูลที่จะทำการเก็บจะเริ่มต้นจาก

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประวัติส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล

ในขั้นตอนนี้จะแยกการบันทึกประวัติส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล และผู้ศึกษาจะขออนุญาตที่จะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับที่อยู่และหมายเลขติดต่อไว้จนกระทั่งการทำการศึกษาจบทุกขั้นตอน เพราะผู้ศึกษาเชื่อว่าการเก็บข้อมูลเรื่องเพศ และการทำวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมีความละเอียดละอ่อน และประเด็นคำถามอาจจะต้องเพิ่มเติม หลังจากที่ถูกผู้ศึกษาได้อ่านบทสัมภาษณ์ และทำการทบทวนบทสัมภาษณ์ในครั้งแรก ผู้ศึกษาจึงต้องรักษาความสัมพันธ์ในช่วงนี้ ไว้ก่อน

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา

จะใช้การบันทึก 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ใช้การอัดเทป เพื่อที่จะได้เก็บคำพูด และประเด็นต่าง ๆ ได้ครบถ้วน แต่ทั้งนี้จะต้องขออนุญาตก่อนทำการบันทึกเทป หากผู้ให้ข้อมูลไม่ยินยอม ก็จะเปลี่ยนมาใช้แบบที่ 2
2. ใช้การจดบันทึก โดยข้อมูลในส่วนนี้จะไม่บันทึกลงในประวัติแรกเก็บ แต่จะทำการบันทึกไว้ในส่วนของงานศึกษา

ประเด็นจริยธรรมในงานศึกษา

1. การยินยอมเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วมของกลุ่มผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร โดยจะเริ่มต้นจากการแนะนำตัวเองในฐานะของนักศึกษาที่จะทำการเก็บข้อมูล เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ และอธิบายว่าการเก็บข้อมูลครั้งนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานวางแผนครอบครัว และผู้ศึกษาจะอธิบายหัวข้อวัตถุประสงค์ และคำถามของการศึกษา ก่อนการลงมือเก็บข้อมูลในครั้งแรกกับทุกคน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้ซักถาม ข้อข้องใจ และข้อสงสัยต่าง ๆ หลังจากนั้น ผู้ศึกษาจะถามความสมัครใจต่อการเข้าร่วมงานศึกษา ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลในการอัดเทป ก่อนที่จะเก็บข้อมูล ระหว่างเก็บข้อมูล และก่อนที่จะจบบทสนทนาในแต่ละครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มาขาดความสมบูรณ์ ซึ่งการเก็บข้อมูลในครั้งต่อไป ผู้ศึกษาจะเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เลือกว่าจะให้ข้อมูลผ่านทางไหน ทางตรง (การสัมภาษณ์ตัวต่อตัว) ทางอ้อม (การสัมภาษณ์ข้อมูลผ่านทางโทรศัพท์) และทุกครั้ง ผู้ศึกษาจะทำการถอดเทปทั้งหมดที่ได้มา และอ่านข้อมูลเพื่อตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด ผู้ศึกษาจะลบข้อมูลจากเทปทั้งหมด

2. การรักษาความลับ การปกปิดความลับของผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ จะไม่มีการระบุชื่อจริง นามสกุล และที่อยู่ให้ผู้อื่นรับทราบ ดังนั้นในการนำเสนอผลการศึกษาจะใช้ชื่อสมมติ และเนื่องจากในบางกรณี ผู้ให้ข้อมูลจะต้องกลับมารับบริการที่หน่วยงานที่ผู้ศึกษาเป็นทั้งผู้ให้บริการ และผู้ใช้พื้นที่ในงานศึกษา ดังนั้นผู้ศึกษาจะต้องพึงระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้นักการศึกษาครั้งนี้ ส่งผลกระทบต่อกลับมาใช้บริการที่หน่วยงาน โดยการไม่นำข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอดให้ผู้ศึกษา รับทราบมาบอกกล่าว หรือเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้ร่วมงานของผู้ศึกษาได้รับทราบ

วิธีการประมวลผลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลได้ครบถ้วนแล้ว ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มต้นจากการนำข้อมูลที่ได้นำมาหา Open coding ซึ่งเป็นการกำหนดรหัส เพื่อจำแนกข้อมูล หรือแยกประเด็นที่ทำการศึกษา มีการกำหนดรหัสแบบกว้าง ๆ โดยผู้ศึกษาต้องมองหาข้อความที่มีความหมายเข้าข่ายกับเรื่องที่ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ แล้วกำหนดรหัสที่เหมาะสมให้แก่ข้อความเหล่านั้น เพื่อจัดกลุ่มประเภทหรือจำแนกข้อมูลให้เป็น หลังจากนั้นจะใช้กระบวนการ Axial coding ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงข้อมูล (ข้อความ) ที่เข้ารหัสแบบ

open coding แล้วทำให้เป็นกลุ่มตามความสัมพันธ์ที่รหัสมีต่อกัน และเชื่อมโยงความหมายเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้เรื่องหรือมโนทัศน์ที่จำแนกข้อมูลเป็นกลุ่ม ๆ ที่สามารถบอกแนวคิดสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ และในขั้นตอนสุดท้ายเป็นการนำเอาข้อมูลที่จัดเป็นกลุ่มเป็นประเภทแล้วในขั้น Axial coding มาบูรณาการให้เป็นเรื่องราว และทำการสร้างข้อเสนอ (proposition) หรือสมมติฐานสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาอยู่ ข้อเสนอหรือสมมติฐานนี้ ต้องผ่านการตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีอยู่ และหากจำเป็นอาจต้องมีการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม นำมาปรับปรุงสมมติฐานที่ได้ ในขั้นตอนนี้ อาจจะมีการปรับปรุงสลับกับการตรวจสอบสลับกันไปจนกระทั่งถึงจุดอิ่มตัว (theoretical saturation) คือ ข้อมูลที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ตามสมมติฐาน/ทฤษฎีได้อย่างชัดเจน

หลังจากที่ผู้ศึกษาได้ทำการแยกประเภทของข้อมูลตามรหัสที่ผู้ศึกษากำหนดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และวิพากษ์ โดยใช้แนวคิดทางสตรีนิยมที่เกี่ยวกับร่างกาย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการขัดเกลาจากสังคม ทฤษฎีที่เกี่ยวกับร่างกาย ความสัมพันธ์ต่างเพศภาคบังคับ (Compulsory Heterosexuality) ของ Adrienne Rich และแนวคิดเรื่องเพศ (Sexuality) ของ Michel Foucault มาสะท้อน เพื่อให้เห็นมุมมองเรื่องเพศวิถีและวิถีทางเพศของวัยรุ่นที่ดำรงสถานะแม่